

Haader Lea 80 éves*

Tíz évvel ezelőtt, Haader Lea hetvenedik születésnapja alkalmából KOROMPAY KLÁRA tanárnő összefoglalta Ünnepeletünk munkásságát, azokat a csomópontokat és elágazásokat, amelyek Haader Lea szakmai útját odáig jellemezték. Így megtehetem, hogy mint Lea tanárnő tanítványa, doktorandusza, csak a saját személyes élményeimről beszéljek, mintegy a 10 évvel ezelőtti köszöntőt kiegészítve, folytatva. A hallgatók szemszögéről Korompay tanárnő annak idején a következő szavakkal emlékezett meg: „A fenti kutatásoknak természetesen pedagógiai vetülete is van. Diákjai tudnának mesélni Haader Lea élvezetes óráiról; a BMH (Biblia Mediaevalis Hungarica) műhely tagjai, illetve a Guary-kódex kiadásán dolgozó csapat a közös munka öröméről, a doktoranduszok arról, hogy tanárunktól, témavezetőjüktől vagy az amúgy elég szigorú hírben álló bírálótól milyen alapvető dolgokat tanultak. Ne feledkezzünk meg a kirándulótársakról sem, hiszen Lea a nyelvjárásgyűjtő utaknak lelkes és állandó résztvevője” (MNY. 2016: 374). Tanulságos szakmai és önismereti utazás volt a „mesélnivalóimom” gondolkodni az elmúlt hetekben, amelynek során egyre inkább megfogalmazódott bennem, hogy – talán senki esetében sem – de Haader Lea kapcsán különösen nem lehet elválasztani a *m b e r t*, a *k u t a t ó t* és a *t a n á r t*, hiszen éppen azok a tulajdonságok teszik kiváló kutatóvá, amelyek nagyon jó tanárrá és kivételesen értékes emberré is: többek között a figyelem, az őszinte érdeklődés és a nyitottság.

Haader tanárnővel a kapcsolatunk 2009 tavaszán kezdődött, amikor másodéves egyetemistaként a folyosón egy plakátba botlottam, amely a BMH, vagyis a Biblia Mediaevalis Hungarica nyelvtörténeti adatbázis építésében való részvételre hívta az érdeklődő hallgatókat. Az órák (éveken keresztül) a hetem fénypontjai voltak, a 229-es szoba egy kis szigetet jelentett számomra – és sokunk számára – az egyetemi létben. Kicsit megállt az idő, nem kellett rohanni sehova, és mégis számtalan tartalmas dolog történt, miközben szaporodtak a kulcsszavak, amelyeknek az előállítása volt a házi feladatunk hétről-hétre. Haader tanárnő módszere ezeken az órákon egyfajta „indirekt” oktatás volt. Bevezetésnek természetesen mesélt kicsit a kódexekről, a bibliafordításokról, amelyekkel dolgoztunk, de utána a félév során az egyes órák tematikáját kvázi spontán módon a feldolgozott anyag, az abban, abból előkerülő „problémák” határozták meg. Haader Lea zöldségünk ellenére partnernek kezelte minket. A kérdéses helyeket rendszerint együtt szótárastuk ki, ezzel tanulva a módszertant is: átbeszéltük a különféle lehetőségeket, és sokszor kollektíven döntöttünk ezek fényében egy-egy adat sorsáról. Eközben kisebb-nagyobb kitérőkkel beszélt azokról a nyelvi vagy kulturális jelenségekről, amelyek a szövegekhez kapcsolódtak. Inspiráló volt látni, hogy ennyi év után is friss szemmel néz ezekre az adatokra, mintegy velünk együtt újra felfedezi őket; változatlanul lenyűgözi, izgatja az ómagyar kódexek és másolók világa, és az, hogy az íráson, írásképen keresztül lehetőségünk van öt-hatszáz évvel ezelőtt élt emberek fejébe „bekukucskálni”. Mindeközben arra is volt idő, hogy érdeklődjön a hallgatók egyetemi és mindenféle ügyes-bajos dolgai felől. Figyelt ránk, adott esetben tanácsot is adott.

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság ülésén, Budapesten, 2026. május 5-én.

A BMH műhelye azért is fontos Haader Lea munkássága szempontjából, mert a párhuzamos bibliai szakaszokkal való szisztematikus foglalkozás vezette el egy új felfedezéshez: miszerint a DöbrK. és a SzékK. bibliafordítási szövegei egy igen korai (14. század közepénél nem fiatalabb) fordítás nyomait őrzik. Egy ilyen fordítási hagyománynak a létét mások is pedzegették előtte, de a kicsi nyomok rendszerbe helyezéséhez szükséges volt az anyagismeretnek olyan – a grammatikai jelenségeket is komolyan számba vevő – szintje és mélysége, amelyre Haader Lea az évtizedek során szert tett, valamint egyfajta különös, a részletekre és az apróságokra is jó érzéssel felfigyelő látásmód. E látásmód kapcsán többször volt az az érzésem (és felteszem, másoknak is), hogy bár ugyanazt nézzük, mégsem ugyanazt látjuk – nemcsak a nyelvtörténeti források és adatok világában, hanem az élet egyéb területein is. Biztosan többen tudják – nyelvjárásgyűjtéseken részt vevők pedig maguk is meggyőződhetnek róla –, hogy Lea tanárnő szívesen és jó érzéssel fotóz. Képeit nézve egyértelművé válik, hogy mennyivel többet és mást lát, és tud is rögzíteni, mint amit a felületes szemlélő észrevesz. Ezeken keresztül is az tükröződik vissza, hogy Haader Leát nemcsak az öt-hatszáz évvel ezelőtt élt emberek, hanem a maiak is ugyanannyira érdeklik, és a pillanatot megragadva szinte művészi portrékat készít ismerős vagy ismeretlen emberekről; hogyan szavakkal ómagyar scriptorokról is. Egészen biztos vagyok abban, hogy jóval szegényebb lenne az ómagyar kor íráskultúrájával kapcsolatos tudásunk Haader Lea gondolkodás-, szemlélet- és látásmódja, érdeklődő tekintete és szintetizáló talentumai nélkül.

Egy kicsit más jellegű szakmai műhely volt, az a részben Haader Lea körül kialakult, hallgatókból, doktoranduszokból és régi tanítványokból álló két csoport, amelyek tagjai az Apor-kódex, majd a Guary-kódex szövegének átírását készítették. Az Apor-kódex ellenőrzése egy nagyobb, négyfős munkaközösségben történt, a Guary-kódex átíratát pedig Haader Leával ketten véglegesítettük. A kiadói munkák alatti együtt dolgozás nagy tanulsága számomra a pontos megfogalmazásra törekvés. A filológiai jegyzetek „gyártása” során nem lehet köntörfalazni: a cél az általunk látott és kibogozott biztos információk pontos és minél tömörebb átadása; egy-egy megfogalmazás mögött sok esetben hosszas mérlegelés, keresgélés, összevetések és tanácskozások állnak – láthatatlanul. Haader Lea hat ómagyar kódex közreadója, és ezeken kívül még legalább három kódex átíratának készítésével foglalkozott. Már ez hatalmas grafémáról grafémára áttanulmányozott anyagmennyiséget jelent, amely kiegészül még kisebb és más típusú nyelvemlékek anyagával, valamint a középmagyar források normalizálásával, elemzésével. Az anyagismeretnek ez a mélysége alapozza meg minden kijelentését, ebből, ezekből virágozhattak ki a nagy felismerések. A közreadói munka ágyazott meg az ómagyar másolók hibatipológiájának feltárásához, és a módszer kidolgozásához, amely később régi kérdéseket is meggyőző, új megvilágításba helyezett. Az utóbbi tíz év kutatásaiból elsősorban a HB. *feze* szavának új értelmezésére, és a német kontaktushatás milyenségére gondolhatunk.

Egyik kedves személyes emlékem Leával ezekhez a kódexátírás időkhöz kapcsolódik. Megható volt részese lenni izgalmanak, várakozásának, majd későbbi megkönnyebbulésének és örömeinek, amikor kézbe vehettük az MTA kézirtatárában a Lányi-kódexet, amelynek a szövegét addig csak átíratban ismertük. A kódex egyik scriptorának hibázásai alapján Lea már szinte biztos volt benne, hogy a kéz azonos az Apor-kódex egyik másolójával. Az a pillanat (és pillantás...), amikor a látottak megerősítették az addigi feltevélezt, egyben igazolta azt is, hogy Haader Lea hibatipológiai elmélete – miszerint

a hibák annyira jellemzőek egy-egy másolóra, hogy kézazonosításra is lehet őket használni –, valójában nemcsak elmélet, hanem működő, használható módszer is.

Ezzel az anyagismerettel is összekapcsolódik az utóbbi évek új kutatási területe: a hátlapi feljegyzések világa. A középkori latin oklevelek hátuljára írt zömmel egy mondatnyi magyar nyelvű szövegek felfedezése által új nyelvemlékcsoportot ismerhettünk meg. Haader Lea íróasztalára és monitorára a téma korábbi szakmai kapcsolatok és együttműködések nyomán került. E szövegek üzenetének megfjtése új megközelítésmódot, ezáltal új szakmai kihívást jelentett. Az Ünnepelet elszántságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy addig nem nyugodott, míg a feljegyzések létrejötteként valószínű okát nem tisztázta, valamint készítői közül az egyik sokat író ismeretlen kézhez nevet nem tudott rendelni. Szerénységének jele, hogy erre a hatalmas munkára egy erről szóló cikkében mindössze két félmondatot utal: „...az 1450 utáni latin oklevélszövegeket kezdtem el vizsgálgatni. Így találtam rá a DL 15118. számú oklevélre...” (HAADER LEA, A hátlapi feljegyzésekkel kapcsolatos módszertani kérdések – válaszokkal. In: FORGÁCS TAMÁS – NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS, A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei XII. Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 2024. 69).

A doktori órákra utólag visszatekintve, olvasószemináriumi jelleggel a közös anyagfeldolgozás és megbeszélés során egyfajta esszenciáját kaptuk annak, amit Haader tanárnő a nyelvtörténeti és mondattani kutatásokról módszertanilag és szemléletileg fontosnak tart. Mindezt úgy felépítve és elosztva, hogy ki-ki a személyes témájához is érdemben tudjon belőle meríteni. Az az alaposság és részletgazdagság, amely kutatásait és cikkeit jellemzi, ugyanúgy jelen van Lea tanárnő oktatói és témavezetői tevékenységében is.

Szoros közelségből figyelve Haader Leát, példaértékű látni, hogy az élete különböző területei szerves egységet alkotnak, az egyes szerepei látható harmóniában vannak egymással: a kutatás mellett intenzíven vesz részt kollégái, barátai, kiterjedt családjuk és közelebb-távolabb álló ismerősök életében. Nyitottsága, érdeklődése és figyelme ezekben a kapcsolatokban is megnyilvánul. Én magam is nemcsak szakmai kérdésekben és témákban tanultam tőle, hanem akár pogácsareceptet vagy éppen nem szakmai könyvajánlásokat is kaptam, és számos mondatával, életbölcességével élek együtt. Ezek közül a leghasznosabb (és legrealistább), hogy „meg kell tanulni töredékidőben dolgozni”, a legmegnyugtatóbb pedig, hogy „a dolgok majd kiforogják magukat” (ez a mondás Lea számára is örökség a TESz.-időkből, Czeglédy Katalintól).

Kedves Lea! Nemcsak a dolgok, hanem az évek és az évtizedek is forognak, fordulnak. Sok szeretettel kívánom, hogy a következő évtizedben is foglalkozhass tovább régi és új témáiddal a magad és mások örömeire, és minőségi módon lehessetek jelen egymás életében azokkal, akik igazán fontosak számodra.

P. KOCSIS RÉKA
ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont